

מקדשו הלא ידוע של הנדיב

ספר מקדש ירושלים – מתנת הברון למושבותיו

“ארמון יער הלבנון” בספרם של פרו ושיפיייה – כיצד הגיע הספר לראש פינה?

הספר ומחבריו

הספר כולל שרטוטים של מבנה בית המקדש ושל “בית יער הלבנון” המפואר שבנה שלמה (מלכים א, ז). השרטוטים כוללים תוכניות, חזיתות ופרטים אדריכליים כמו עמודים, עיטורים, כותרות, שערים ועוד. בפתיח לספר כתבו המחברים את תפיסתם לגבי תיאור בית המקדש המופיע בספר:

בית המקדש השמי מבחינת ארכיטקטורה קודם למקדש היווני ואף שמש כמודל למקדשים של אזור הים התיכון [...] אף סופר מסופרי יוון לא יכול היה לתת תיאור כמו זה של בית המקדש בתנ”ך, ויתכן שזאת משום שליהודים היה רק בית מקדש יחיד ומכאן חשיבותו ולכן תואר לפרטים. מטרתנו לשחזר את בית המקדש כבית מקדש יהודי שישמש כמודל לאור התיאור שבספר יחזקאל.

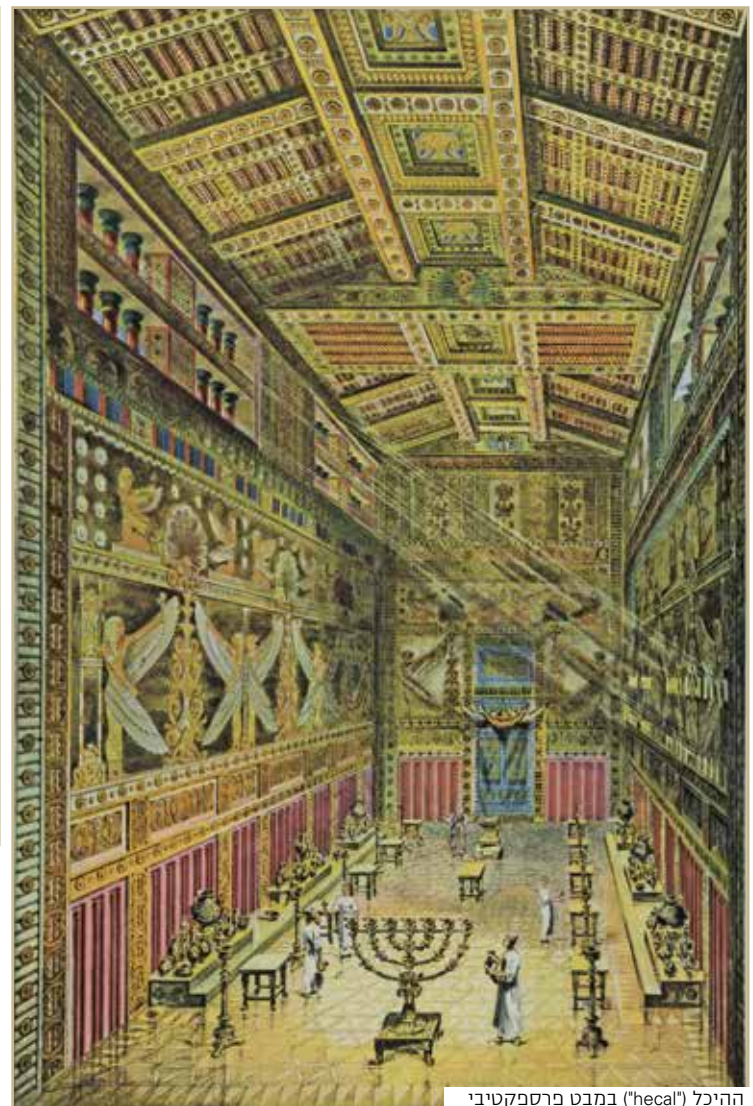
בפרק הראשון בספר פורטו תולדות המקדש, המבנים בסביבתו והטופוגרפיה של הר הבית. בפרק השני מובאים המסמכים והשיטה המדעית עליהם מסתמכים הכותבים לצורך שיחזור בית המקדש.

לפני שנים ספורות גילתה חנה שופן, ארכיונאית המושבה ראש פינה, נכס היסטורי נדיר במחסני המועצה המקומית. מדובר בספר גדול, 73 סנטימטרים אורכו ו-54 סנטימטרים רוחבו, בצרפתית. כותרתו “ספר מקדש ירושלים ובית יער הלבנון – שחזור לפי ספר יחזקאל וספר מלכים”. הספר יצא לאור בשנת 1889 בפריז. כיום מצויים בישראל עותקים מהספר שהוקדשו למושבות זיכרון יעקב וראש פינה, אך לא ידועות מושבות נוספות שזכו בעותק משלהן. עותק נוסף מוחזק במוזאון הלובר, ועותק רביעי מצוי בידי משפחת רוטשילד. על הדף הפותח של הספר המוקדש למושבה ראש פינה, נכתבה ביד הקדשה בצרפתית: “מוקדש למושבה ראש פינה ע”י האדון הברון אדמונד דה רוטשילד, פריז, 21 בספטמבר 1898”. ההקדשה היא בחתימת ידו של מזכירו של רוטשילד. עובדי הארכיון של רוטשילד באנגליה הצליחו לזהותה כחתימתו של אליהו שייך – המפקח הראשי על מושבות הברון, שישב בפריז ונהג לבקר בארץ ולסייר בה בין השנים 1883-1899.

ד”ר סמדר סיני- מנהלת העמותה לשיחזור מושבת הראשונים ראש פינה (אתר מורשת לאומי). בעלת תואר ד”ר להיסטוריה ולמיגדר.

מבט כללי על בית המקדש

ההיכל ("hecal") במבט פרספקטיבי

and of the History of the Fine Arts. בשנת 1890 תורגם הספר כולו לאנגלית.

הנייר הכי יפה, ארכיטקטים היותר טובים

הברון רוטשילד סייר כמה פעמים בארץ ישראל, ביקר במקומות הקדושים וב-1887 אף ניסה לרכוש את הכותל המערבי. לשם כך הציע לתושבי שכונת המוגרבים, שבתיהם ניצבו סמוך לכותל, לבנות להם שכונה מחוץ לעיר ולמסרה להקדש המוסלמי:

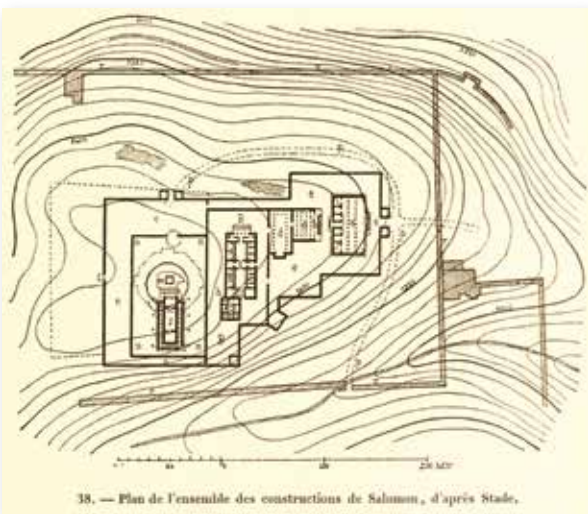
כבוד פחת עירנו יר"ה [ירוש הודן] ברוב חסדיו הואיל לקבל ברצון את הבקשה אשר ביקש יהודי כבודו האדון נסים בכר, בשם השר א. [אדמונד] די רוטשילד אודות המקום לפני הכותל המערבי, להעניים המוסלמים המערבים, יבנו על חשבון השר בתים לשבתם, והמקום יפנה ויהיה פתוח ונקי כיאות למקום נורא כזה (הצבי, גיליון יא, תרמ"ז).

הרכישה לא צלחה. אליעזר בן-יהודה טען בעיתונו כי מושל ירושלים הביע הסכמה למהלך, אולם ראשי העדה הספרדית הכשילו את היוזמה. בשנת 1913 רכש רוטשילד שטח קרקע נרחב מדרום לחומת ירושלים, במדרון המזרחי של גבעת עיר דוד, ושכנע את הארכאולוג הצרפתי היהודי ריימון וייל לערוך במקום חפירות. ב-1922 האשים רוטשילד את ממשלת המנדט הבריטי בארץ ישראל כי הפקיעה את הגבעה שבה אמור היה לגלות את "שדה הקברים הקדום של מלכי יהודה". במכתב ששלח הברון באוקטובר 1922 לנציב העליון, היהודי הרברט סמואל, הוא כתב: "בחפירות בעופל הייתי חלוץ ממדרגה ראשונה [...] הודות לכך יש לי הזכות לבקש ממך הקלות ידועות שתעזרו לי בעבודה המדעית שבכוונתי לגשת אליה" (ש' שאמה, בית רוטשילד וארץ ישראל, עמ' 87). ואכן בשנה העוקבת, רוטשילד מימן עונת חפירות נוספת בניהולו של וייל (הקברים לא נמצאו עד היום).

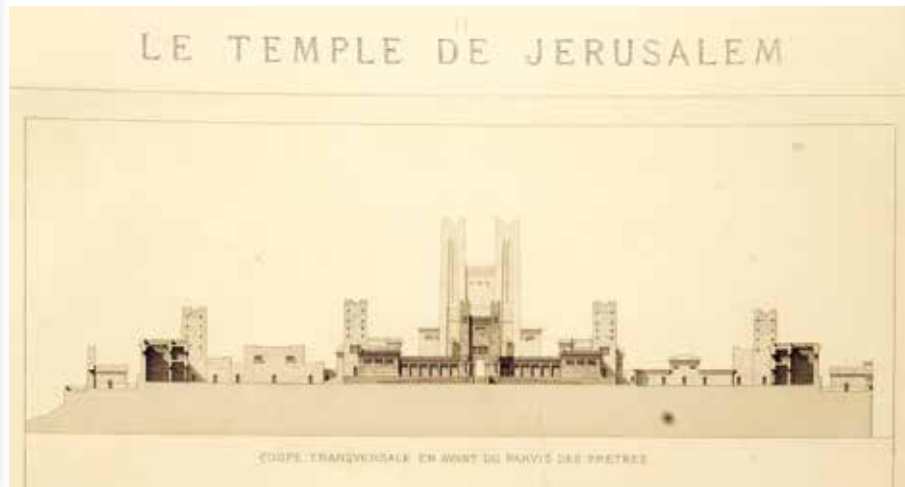
בפרק השלישי מתואר בית המקדש הנזכר בספר יחזקאל: התכנית, הקישוט והריהוט, מידות וגבהים והיחסים ביניהם (שאינם מפורטים בספר יחזקאל). בפרק הרביעי מתואר ארמון מלכי יהודה. לסיום, מזכירים המחברים כי המקדש היהודי הוא היחיד שיש תיאור מפורט שלו. הוא נותר חרות בזיכרון הלאומי, בספר הספרים של העם היהודי.

המחברים הם שארל שיפיה וז'ורז' פרו. שיפיה (Chipiez) היה אדריכל, אגיפטולוג והיסטוריון של אדריכלות העולם העתיק. הוא לימד בבית הספר המיוחד לארכיטקטורה בפרוז, וסייע להקים את בית הספר הלאומי לאומנויות ב-1887. פרו (Perrot) היה ארכאולוג, מרצה באוניברסיטת סורבון וממנהל ה"אקול נורמל סופרייר" מ-1888 עד 1902. ב-1874 הוא נבחר לאקדמיה למקצועות הומניים, ובה שימש מזכיר מ-1904 ועד למותו. פרו ושיפיה פרסמו שבעה כרכים של תולדות העולם העתיק: מצרים, אשור, פרס, אסיה הקטנה, יוון, אטרווריה ורומא. שיפיה צייר ציורים מפורטים ביותר של חלק מהמונומנטים העתיקים שנכללו בספר. הכרך הרביעי בסדרה, "ההיסטוריה הקדומה של יהודה, סרדיניה, סוריה וקפדוקיה", ראה אור בשנת 1887. בשנת 1888 פרסמו עיקריו כמאמר העוסק בשחזור בית המקדש ובהשלכותיו האדריכליות, שנדפס בכתב העת האמריקאי American Journal of Archaeology

38. — Plan de l'ensemble des constructions de Salomon, d'après Stade.

COUPE TRANSVERSALE EN ANNEE DU HAUT DES METRES

חתך רוחב של המקדש (ש' שיפיה); משמאל: תוכנית המתחם (לפי ספרו של ב' סטאד)

מושבות (לפחות) שבהן תמך: זיכרון יעקב, שנקראה על שם אביו, וראש פינה. תמיכתו של הברון במושבות ובגופים ציוניים אפשרה את תקומת העם היהודי במולדתו ההיסטורית.

ביוני 2013, בסיוע אגף מורשת במשרד ראש הממשלה, הספר תוקן ושוחזר במעבדות הספרייה הלאומית בירושלים. הספר נמצא כיום במקום שמור, אך טרם ניתן להציגו לציבור הרחב. עלינו להעמיק עוד במחקר נסיבות ההפקה והמסירה של מתנת הברון הנדירה למושבותיו.

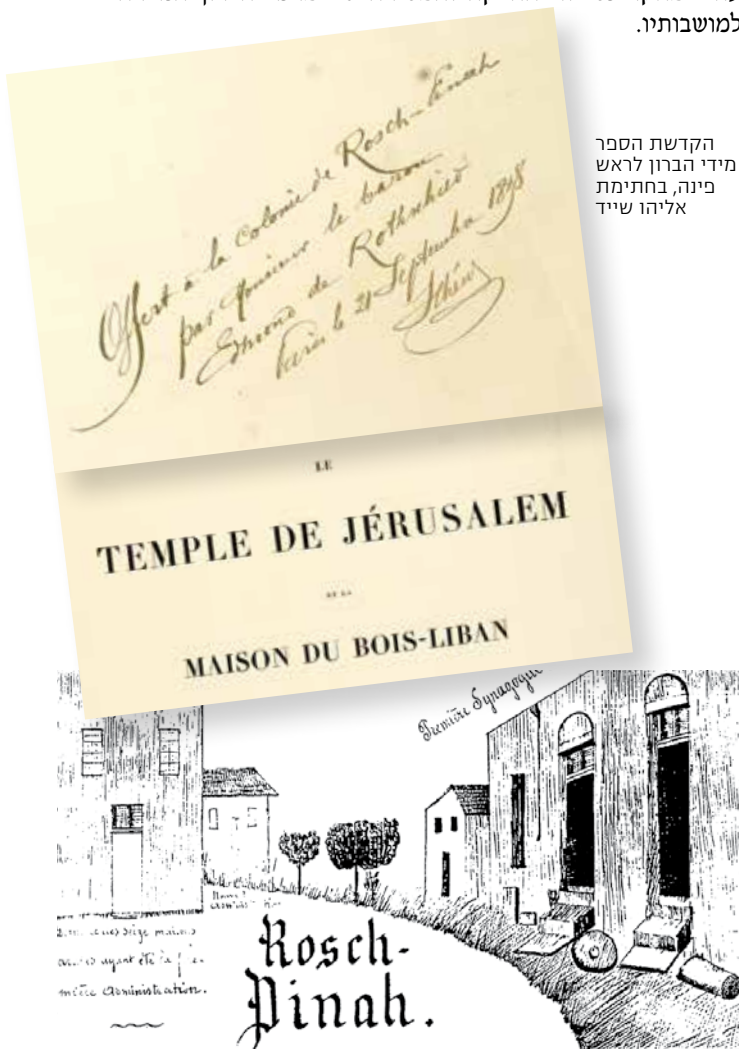
ספר שנדפס ב-1922 מספק הסבר מעניין לקשר בין ספר המקדש לבין הברון רוטשילד – אותו כינה הכותב "אחד החולמים העבריים הגדולים בהווה":

בבקרי לפני כמה שנים את בית הספרים בזכרון יעקב הראה לי המנהל ספר אלבום גדול מאד בעל שלושים דף. מהספר הזה נמצאות שלוש קופיות [=עותקים] האחת היא במוזיאון הפריזי [=ה'לובר'], השניה בספרייה הפרטית של הברון והשלישית בבית הספרים בזכרון יעקב, מתנה מאת הברון למושבתו החביבה. על דפים אלה מהנייר הכי יקר מצאתי תוכניות ורשימות אומנותיות מאת הארכיטקטים היותר גדולים, תוכניות ורשימות לבנין בית המקדש בירושלים על מקום הכותל המערבי. מצאתי בתוכניות את המראה הפנימי של בית המקדש החדש, את מראהו החיצוני, את תבנית החצר ועוד – הכל על פי התיאור שבתנ"ך.

מנהל בית הספרים סיפר לי את תולדות ספר זה: אחרי שהברון פזר מליונים רבים לטובת המושבות עלה על דעתו הקפריזי [=הגחמה] להקים את ההיכל הכי גדול, אמנותי, מודרני על חורבות בית המקדש. ההיכל צריך היה לאחד את אמנות הבניה המודרנית עם תכנית המקדש העתיק. הברון הזמין ארכיטקטים היותר טובים והציע לפניהם הצעתו. הארכיטקטים ברצונם להחיש ולהמציא לברון ככל אחד את תכניתו נסעו ועברו על פני העולם, בחנו היכלי תפילה היותר חשובים לנוצרים היהודים והמושלמים ובקרו גם את מסגד עומר [כיפת הסלע] ואת הכותל המערבי. ועל פי גזרות הבניה של ההיכלות השונים ערכו את תכנית "בית המקדש". לפרס ראשון זכה ארכיטקט צרפתי. הברון פנה ע"י בא כוחו בבירת טורקיה אל עבדול חמיד בנוגע לרישיון – חלף מליונים אחדים כמובן, להקים את ההיכל בירושלים. הסולטן הערום לא נתן לו את הרישיון. הוא פחד מפני הערביים הדתיים בעלי השפעה במזרח וגם מפני תנועה דתית גדולה של יהודים שתהפך אולי למדינית לקרוע את ארץ ישראל מטורקיה (י' יערי פולסקין, חולמים ולוחמים, יפו 1922, עמ' 174-175).

עניינו של הברון בבית המקדש מובן הן על רקע חינוכו ברוח המסורת והדת היהודית, והן בשל ההתעניינות הכללית בתקופתו בחקר המקרא וארץ הקודש באמצעות כלים מדעיים מודרניים. כיום ידוע לנו כי ספר בית המקדש נועד לצאת לרגל תצוגה עולמית שהתקיימה בפריז בשנת 1887. בפועל הספר נדפס רק כעבור שנתיים, לכבוד תצוגה מיוחדת שנערכה בפריז והוקדשה לתולדות האמנות בעולם העתיק. הנדיב הידוע כנראה ביקר בתערוכה, והספר דיבר אל לבו מסיבות לאומיות-דתיות ואולי גם מסיבות אמנותיות. הוא דאג לרכישת כמה עותקים של הספר, ומהם העניק מתנה לשת

הקדשת הספר מידי הברון לראש פינה, בחתימת אליהו שייד

איור של אליהו שייד

לעיון נוסף

1. ש' שאמה, בית רוטשילד וארץ ישראל: מפעלם של אדמונד וג'יימס רוטשילד, ירושלים 1980.

2. S. R. Kravtsov, "Reconstruction of the Temple by Charles Chipiez and Its Application in Architecture", *Ars Judaica*, 4 (2008), pp. 36-42.